

Dr. Somogyi Sándor* és Ricz András**

A mezőgazdasági szaktanácsadás és az oktatás, továbbképzés

Bevezető

A célszerű mezőgazdasági oktatás, felsőoktatás, továbbképzés, folyamatos ismeretterjesztés csak megfelelő mezőgazdasági irányítási modell keretében adhat megfelelő eredményeket.

Az agrobiznisz egy hatalmas és összetett gazdasági rendszer, melynek irányítása kimondottan nehéz feladat és csak jól képzett emberek, szakemberek, menedzserek, farmerek segítségével működtethető. Ennek letéteményese a megfelelő oktatás és továbbképzés.

Az előzőek értelmében a mezőgazdasági oktatást, továbbképzést, felnőttképzést csak az agrobiznisz irányítás teljes rendszerével, működési szükségleteivel és fejlesztési céljaival összhangban értelmezzük.

A mezőgazdasági oktatás nem oldható meg csak az iskolarendszeren keresztül, mert a szakemberképzésen túl, nagyon fontos a gazdák folyamatos továbbképzése, a szakmai ismeretek terjesztése, amiben a külföldi tapasztalatok szerint, a szaktanácsadás szerepe kiemelkedően fontos. Alapjaiban rajtuk nyugszik a mezőgazdák továbbképzésének szervezése.

Az előzőek értelmében az oktatást, továbbképzést az agrobiznisz keretében kell vizsgálni. Egyik oldalról az iskolarendszertől nem elválasztva, mivel ez a rendszer adja az oktatás és kutatás, tehát a tudásbázis keretét. Másik oldalról a folyamatos felnőttképzést, továbbképzést és ismeretterjesztést a szaktanácsadás prizmáján keresztül is vizsgálni kell a gyakorlati megvalósítás érdekében.

* *Dr. Somogyi Sándor, professor emeritus, Pannon Egyetem, Georgikon Mezőgazdasági Kar, Keszthely, Szabadka*

** *Ricz András, PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, kutató, Regionális Tudományi Társaság, Szabadka*

A mezőgazdasági termelésben dolgozók képzettségi problémái

A különböző oktatási fokozatokat befejező fiatalok, munkanélküli diplomások magas számának ellenére a mezőgazdaságban a legfőbb probléma a magántermelők és foglalkoztatottak alacsony képzettsége. A mezőgazdaság a kevésbé preferált ágazatok közé tartozik, és aki teheti, de különösen a képzettek, más területeken keresnek munkalehetőséget.

Korábbi vidékszociológiai és migrációs kutatások eredményei mutatták, hogy a mezőgazdaságból az egyéb ágazatok elszívják a képzetlenebb munkaerőt. Ez a megállapítás nem csak a családi gazdaságokra vonatkozik, hanem a nagyüzemekre is. Közismert, hogy a mezőgazdasági szakemberek számára is az jelenti a karrier pozitív alakulását, ha a közvetlen termelésen kívül talál munkahelyet.

Ilyen feltételek mellett az ágazatban tevékenykedők képzettségi szintje közel sem kielégítő, amit egyéb célokra végzett munkaerő-piaci vizsgálataink is megmutattak. Ugyanakkor nagyszámú képzetlen és nem agrárképzettségű ember dolgozik a mezőgazdaságban. Nem véletlen az elkeseredett agrárszakemberek megállapítása, hogy a megváltozott társadalmi – gazdasági feltételek között a mezőgazdasági középiskolát, a főiskolát és egyetemet végzettek elhelyezkedési lehetőségei beszűkültek, de az is igaz, hogy csak kivételesen vállalják a családi gazdaságok feltételei közötti gazdálkodást.

Ennek okozója a családi gazdaságok mérete és beszűkült lehetőségei, de alapjában véve igaz, hogy az oklevéllel rendelkezők törekszenek elhelyezkedni a nagyobb termelési egységekben, vagy más területeken. Ezzel párhuzamosan jelen van az is, hogy a nagyüzemekben, és a mezőgazdaságon kívül munkaviszonyba lépők közül a termőfölddel rendelkezők sokszor másodállásban vállalják a családi gazdaság vezetését is.

A középiskolai és a felsőoktatás korábban munkaviszonyt vállalók képzésére volt beállítva és ez még ma is döntő hatással van a tanárok, és a tanulók viselkedésére. A családi gazdaságok szükségletei kevésbé jutnak kifejezésre a képzésben, de a hallgatók motivációiban, karrierterveiben is.

A nagyobb termelő egységekben a mind összetettebb eszközök működtetéséhez, karbantartásához sokszor speciális képzettséget igénylő munkavállalókra van szükség. E szükségleteknek a mezőgazdasági oktatás alig tesz jelenleg eleget, és a legkülönbözőbb végzettségű (közgazdasági, informatikai, technikai, stb.) munkavégzők helyezkednek el a me-

zőgazdaságban, vagy nyújtanak szolgáltatást a mezőgazdasági termelés-
sel foglalkozó vállalatoknak, családi gazdaságoknak.

A kevésbé összetett feladatokat a mezőgazdasági vállalatokban
nagy számú képzetlen munkaerő végzi továbbra is. E munkavégzőknek a
továbbképzési szükséglete nincs felmérve és az esetleges bekapcsolódá-
suk a továbbképzésbe csak egyéni ambíciók függvénye. Sokszor alapve-
tő vállalati támogatásban sem részesülnek ilyen törekvéseik megvalósí-
tásában.

A mezőgazdaságban működő nagyszámú családi gazdaságban
maradók vagy eleve nem képezték magukat a nyolcosztályos iskola el-
végzése után, vagy más szakmai képzésben vettek részt. Csak egy szű-
kebb réteg orientálódott tudatosan a mezőgazdaság felé, míg a többiek
családi okokból, vagy az elhelyezkedési nehézségek miatt vállalták a
mezőgazdaságot, mint „kényszerfoglalkozást”. Szinte szabály szerint az
első adandó alkalommal elvállalnak bármilyen állást a nem mezőgazda-
sági ágazatokban, és ezzel csökkentik a családban jelentkező munkaerő
felesleget, vagy a család jövedelemszerzésében a mezőgazdaság válik
pótlólagos forrásá.

Ilyen úton fokozatosan szaporodik a mezőgazdasággal másodál-
lásban foglalkozók száma, de számolni kell azzal, hogy a vegyes foglal-
kozásúak száma tovább fog növekedni, mert a családi birtokok mérete
sokszor csak arra alkalmas, hogy póttjévedelem forrását képezze. A csa-
ládi munkaerő ilyen vegyes foglalkoztatása nem újdonság, jelen van a
fejlettebb országokban is.

Az iskolarendszerű mezőgazdasági oktatás

Korábbi kutatásunkban az oktatás áttekintése érdekében célszerű
volt számba venni az újvidéki Mezőgazdasági Kar és a Vajdaság terüle-
tén dolgozó egyetemi kihelyezett tagozatok és középiskolák működését,
de ezek bemutatására csak néhány megjegyzés erejéig térünk ki.

Az újvidéki Mezőgazdasági Kar az Újvidéki Egyetem egyik leg-
régebben alapított kara, melynek alapítása a vajdasági mezőgazdaság
szerepének, fontosságának függvénye. A kar törekszik teljes mértékben
fedni a mezőgazdaság kutatási és oktatási szükségleteit.

A felsőoktatási kihelyezett tagozatok akkreditált főiskolai prog-
ramok alapján működnek, de kis létszámú saját oktatói káderrel. A főis-
kolai kihelyezett tagozatok az akkreditált programok keretében a tandíjat
fizető hallgatók oktatását szolgálja. Az oktatók nagyobb része nyugdíjas,

vagy más foglalkozási körben dolgozó, megfelelő tudományos fokozattal rendelkező szakember, úgynevezett tiszteletdíjas előadó.

Ezek a tagozatok nem rendelkeznek szabad kapacitásokkal egyéb programok tervezésére és megvalósítására. Tapasztalataikkal és szervezőképességükkel számolni lehet egyéb olyan programok megvalósításában, amelyekbe bevonhatják a külső munkatársakat, de nem igényelnek tangazdaságot, tanműhelyeket és laboratóriumokat.

A mezőgazdasági középiskolák nagyobb létszámú oktatói káderrel rendelkeznek, amelyek az általános tantárgyak és a szaktantárgyak széles skálájával fedik le a középszintű oktatást, és ilyen értelemben komoly lehetőséget jelentenek a továbbképzésben is.

A felső- és középfokú képzés néhány mezőgazdaságra ható problémája

A korábbi mezőgazdasági képzés kimondottan a nagygazdasági és szövetkezeti koncepcióra alapozott. Alapjában véve a mérnöki, főiskolai és technikai szintekkel kívánták a nagyüzemek szakember-szükségleteit kielégíteni. Sematikusan gondolkodva ez az elgondolás jól követte azt a vezetéstechnikai elképzelést, hogy a felső vezetés a tapasztalt és szakosodott mérnököké, a középvezetés a főiskolát végzett szakembereké és kevesebb tapasztalattal bíró mérnököké, míg a közvetlen vezetést a technikusok látják el. Az ilyen munkamegosztás, bizonyos korlátok között működött is az akkori irányítási modellben.

Több sikertelen próbálkozás volt a szakmunkás képzés terén, de a nagyüzemekben döntően képzetlen munkaerő végezte és végzi a fizikai munka jellegű feladatokat. A próbaképpen megalakított szakmunkásképző tagozatok tanulói mindent megtettek, hogy átkerüljenek a technikus képzésbe, és többet reméljenek, mint a szakmunkási szint, vagy megtalálták a főiskolai felvételi vizsgák lehetőségét, és a továbbtanulást választották.

A traktorvezetői, mechanikusi képzések képeznek kivételt. Szabály szerint az oklevél mellett traktorvezetői és járművezetői vizsgákat is tettek a hallgatók, és a gépparkokban, vagy a szállítmányozásban helyezkedtek el. Tehát ezek a tanulók is gyakran a mezőgazdaságon kívül keresték boldogulásukat. A többi szakmunkási profilra nem jelentek meg pályázatok. Az állattenyésztésben szinte szabály szerint szakképzetlen munkások dolgoznak.

A közép és felső szintű képzési folyamatok résztvevői felmérésekkel, tervekkel folyamatosan bizonyítják a képzés fontosságát, szere-

pét és állandó bővítést követeltek a fenntartóktól. Felméréseikben, kéréseikben a gazdasági és közszféra támogatását is megszerezték. Számolni lehetett a válaszadók konformizmusával. Végeredményben a válaszadás semmilyen felelősséggel nem járt.

A költségvetési forrásokra alapozott, állami szervezésű iskola-rendszer ilyen viselkedése, ha nem is az intézményi növekedést, de a túlélést célozta és célozza.

Ugyanakkor a mindennapi tapasztalatok bizonyítják, hogy az állami, költségvetési intézményekben oktatott mezőgazdászok legnagyobb része a mezőgazdasági termelésen kívül talál munkahelyet. Az is könnyen belátható volt már évek óta, hogy a termelés kialakuló új üzemsztruktúrája nem igényli a korábban kialakult profilú szakembereket olyan nagy számban, mint jellemző volt a nagyüzemű gazdálkodás dominálása idején.

Az intézmények terveiben kimutatott képzési kívánalmak kezdetben csak költségvetési korlátokba ütköznek, de újabban a fiatalok realisabb helyzetfelismerésébe és a demográfiai helyzetbe is, mivel az érdeklődő diákok száma fokozatosan csökken. Ezt a csökkenést nem tudta ellensúlyozni az a tény sem, hogy mind több fiatal ismerte fel a továbbtanulás szükségességét, és arányaiban sokkal többen folytatják tanulmányaikat a nyolc osztályos iskola befejezése után.

Nem kell azt gondolni, hogy az intézmények nem mutattak semmilyen érzékenységet a változó elvárásokra. Amennyire lehetett próbáltak igazodni, de a változások nem eléggé dinamikusak, aminek belső és külső okai vannak. Úgy a tanári karokban, mint a megfelelő oktatási szerveknél működött az elővigyázatos konzervativizmus, ami nem csak a megalapozatlan, de sokszor a szükséges újdonságokat is fékeztek.

A szaktanácsadás

A szaktanácsadás mezőgazdaság-fejlesztésnél szélesebb értelmezése és szerepe a vidék, és falufejlesztésben két megközelítésből vizsgálható:

1. Ragaszkodva a mezőgazdaság fejlesztési fő feladatkeretéhez azzal, hogy ez direkt vagy indirekt értelemben hatással van a helyi társadalmi közösség szociális tőkeerejének és általában a helyi gazdaságnak a fejlődésére is.

2. Eleve szélesebb értelmezésben megfogalmazva a vidékfejlesztési feladatokat, mint a szaktanácsadás feladatait, ami felölelheti:

- A tanácsadási programok olyan alakítását, amely célozza a helyi termelők társulását.
- A tevékenység diverzifikáció támogatását.
- A mezőgazdasági marketing fejlesztését.
- Helyi fejlesztési projektek kidolgozását, vagyis a projektírás alapos ismeretét.
- A kulturális identitás őrzésének felvállalását.
- Helyi jellegű rendezvények, kiállítások szervezését, támogatását.
- A vidéki vendéglátás fejlesztését.
- A környezetvédelem kérdéseit, hulladékgazdálkodást.
- Új technológiák meghonosítását és a fenntarthatóság elveinek tudatosítását.

Olyan tanácsadás kialakítása, amely képes az ennyire sokrétű és összetett feladatokat vállalni, elsősorban is megfelelő programok megfogalmazását, magas szintű szervezettséget, a tanácsadók felkészítését feltételezi, de azon túl a vidéki emberek folyamatos továbbképzését, fejlesztését és alkalmazkodóképességének növelését.

Az ilyen fejlesztésnek lehet olyan következménye is, hogy a szaktanácsadók „mindenes” szakemberekké válnak, akiknek fel kell vállalni nem mezőgazdasági jellegű problémák megoldását is. Ezt a gyakorlati jelenséget el kell fogadni pozitív értelemben valorizálható realitásként azért is, mert a falusi ember nem szeret sok külső személynek bizalmat szavazni. Példaként, megtörténhet, hogy egy szűkebb területre specializálódott szaktanácsadó véleményét nem fogadja el, de a bizalmába fogadott helyi szaktanácsadótól, azt is elfogadja, ha a specialisták ismereteit, ajánlatait közvetíti, vagy azt a tanácsadót oda vezeti a gazdaságba.

A szaktanácsadók szervező és oktató szerepe különösen fontos a vidék szociális tőkekapacitásának nem csak az építésében, hanem aktivizálásában is, aminek érdekében *„fejlesztteni kell a képességeket, ügyességeket, egymás közötti megértést, álláspontok, értékek, kapcsolatok, viselkedések, motivációk megértését, az erőforrások és feltételek megismerését, amelyek lehetővé teszik egyeseknek, szervezeteknek, ágazatoknak, hogy adott társadalmi közegben eleget tegyenek funkcióiknak és megvalósítsák a fejlődési célokat”*.

Értelemszerűen, úgynevezett fejlesztő megközelítésről van szó, ami lényeges eleme a fenntarthatóságnak és az emberi erőforrások fejlesztésének. Ez a megközelítés a vidéki populáció esetében azt jelenti,

hogy segíteni kell azoknak a képességeknek a fejlesztését, amelyek lehetővé teszik saját értékeik, prioritásaik felismerését, hatékonyságuk, képességeik, erőforrásaik, motivációik kialakulását és végeredményben a projektek megvalósítását, az eredmények folyamatos javulását.

A szaktanácsadók folyamatos képzése

A feladatok sikeres elvégzése megköveteli a szaktanácsadók folyamatos továbbképzését. Nem túlzás azt állítani, hogy a szaktanácsadóknak el kell fogadni és alkalmazni az élethosszig tartó továbbképzést, amennyiben sikeresek kívánnak lenni. Ehhez fontos a folyamatos továbbképzés szemináriumokon, tanfolyamokon a legmagasabb szintű tudásbázissal rendelkező egyetemeken és kutató intézetekben, de a szaktanácsadói tapasztalatcsere sem hanyagolható el. Különösen fontos a továbbképzés tanácsadói módszertanból, kommunikációból és csoportmunka szervezésből.

A szaktanácsadásnak lehetnek saját központi szervei, amelyek megoldják a kapcsolatok fejlesztését és működését, de döntő jelentőséggel bírnak az egyetemi karok, kutató intézetek, iskolák, és egyéb intézmények, amelyek a szaktanácsadás információ ellátását nagymértékben és szükség szerint a pótlólagos szaktanácsadó továbbképzést megoldják. Ezeknek a kapcsolatoknak a működése tulajdonképpen alapfeltétele az új technológiák átadásának, bevezetésének a terepen.

Az állam szerepe

Voltak és vannak megalapozatlan elképzelések a vállalkozói alapra helyezett profitorientált szaktanácsadás dominanciájáról. Az ilyen próbálkozások sikertelensége nem maradt el. A fejlett országok gyakorlata azt mutatja, hogy nagyon hosszú az a periódus, amíg a szaktanácsadás működtetése támogatást igényel. Hosszú az a periódus, míg a termelők elfogadják, hogy a tudást, tanácsot, oktatást meg kell fizetni. Ebben a hosszú átmeneti időben – a tapasztalatok szerint – a szaktanácsadás költségeinek legalább 70 %-át kell fedezni és csak a szükségleteik kisebb részét tudják a szolgáltatásaik megfizetésével fedezni. Feltétlenül számolni kell az állam támogatásával akkor, amikor a szaktanácsadók az:

- Agrárpolitikai döntések végrehajtásával töltik idejüket.
- Környezetvédelmi feladatokat látnak el.

- Társadalmi – gazdasági kérdéseket, szociális problémákat oldanak meg a közösség nevében és érdekében.
- A fejletlen vidékek tanácsadásával foglalkoznak.

A szaktanácsadás helyzete, lehetőségei Vajdaságban

A már megtett lépések is azt bizonyítják, hogy a Vajdaság illetékesei tisztán látják, hogy a mezőgazdaság és falu modernizációjának legfontosabb eszköze lehet a tanácsadás, mint a szakmai információk továbbítója és a továbbképzés letéteményese. Sajnos a jelenlegi helyzetben a szaktanácsadás fejlettsége közel sincs összhangban a szükségletekkel. (Arra a megdöbbentő esetre ki sem térünk, hogy 1.658 szaktanácsadásban alkalmazott fiatal agronómusnak mondtak fel a Szerb Mezőgazdasági Minisztérium illetékesei július végén.)

A Vajdaságban 12 mezőgazdasági állomás maradt talpon és működik ma is. Elsődleges feladatuk a szaktanácsadás. Eredetileg a mezőgazdasági állomások a nagy gazdaságok fejlesztésén dolgoztak, és csak az átalakulás kezdete után figyelhető meg, hogy a mezőgazdasági termelők felé fordulnak. Az ilyen átalakulás folyamatában is a technikai – technológiai tudástranszferrel foglalkoznak, ami a szaktanácsadás fejlődésének korai fázisát jellemzi.

Az elsősorban technikai – technológiai transzfer jellegű tevékenységet mutatja a korábbi kutatásokból eredő 1. táblázat is, amelynek adatai a 2005. évre vonatkoznak (Dr. Novković, 2007). A tanácsadás 82, 6 %-ban a termesztési, technológiai ismeretekre vonatkoztak, míg a többi kommerciális és egyéb jellegű kérdésekre.

Tanácsadási és szolgáltatási témák	Növényterm.		Állattenyészt.		Növényvédel.		Gyüm – szől.		Összesen	
	drb.	%	drb.	%	drb.	%	drb.	%	drb.	%
Term –tech. ism.	8.582	79	6.712	86,4	4.743	83,3	759	89	20.796	82,6
Termelői szervezetek alak.	172	1,6	124	1,6	41	0,7	0	0	337	1,3
Kommerciális kérd.	1.260	11,6	690	8,9	336	5,9	47	5,5	2.333	9,3
Oktatás	844	7,8	243	3,1	574	10,1	47	5,5	1.708	6,8
Σ:	10.858	100	7.769	100	5.694	100	853	100	25.174	100

1. táblázat

A tanácsadói munka struktúrája a vajdasági mezőgazdasági állomásokon 2005. július és december között

Forrás: A Tartományi Mezőgazdasági, Vízügyi és Erdészeti titkárság adatai

A fenti adatok pontossága megkérdőjelezhető, mert az ilyen jellegű szóbeli adatszolgáltatás is megbízhatatlan, de az adatok mutatta alapvető tendenciák elfogadhatóak.

Az ilyen jellegű későbbi vizsgálatok sem mutattak változást a tanácsadási munkát illetően, mint látható a 2. táblázatban.

Farmerek tanácsadási elvárásai	Közép Szerbia %	Vajdaság %	Szerbia %	Szerbia - rangsor
Farm menedzsz.	16.33	24.17	18.87	1
Kooperáció	12.35	5.83	10.24	3
Gyümölcs-term.	10.36	3.33	8.09	6
Növényvédelem	9.56	17.50	12.13	2
Növényterm.	8.76	7.50	8.36	5
Állattart.	8.37	4.17	7.01	8
Bioterm.	8.37	4.17	7.01	9
Kertészet	6.37	3.33	5.39	11
Agrárpolitika	5.98	17.50	9.70	4
Talajelem, műtr	5.18	7.50	5.93	7
Öntözés	3.98	0.83	2.96	12
Egyéb	4.38	4.17	4.31	10
Össz.	100.00	100.00	100.00	-

2. táblázat

A farmerek tanácsadási szükségleteinek becslése (tanácsadók véleményei alapján) a következő öt évre

Forrás: Petrović, Janković, Čikić (2008): Empirical Survey „The Role of Agricultural Stations in Agricultural Extension in Serbia“

Megítélésünk szerint szükség lenne a településeken lokális jellegű szaktanácsadói pontokra is, mert egy-egy állomás területe nagyon kiterjedt és sok települést érint. Ezek a településekhez kötődő szaktanácsadási pontok a mezőgazdasági állomásokhoz tartozhatnának szervezetileg, és azok programját hajtánák végre.

A civil szervezetek szerepe a mezőgazdasági szaktanácsadásban és továbbképzésben

A civil szaktanácsadási-falugazdász hálózatok egy-egy nagyobb gazdaegyesület, vagy egyesületek szövetsége köré csoportosulva működnek, azok infrastruktúráját használva, jellemzően egy nagyobb vagy

több kisebb településen működtetve irodát, amely a gazdák számára amellelt, hogy az állami adminisztráció által előirt papírmunka elvégzésében is segítséget nyújt, a mindennapi gazdálkodásban felmerülő kérdésekre is választ ad.

A civil szaktanácsadás legnagyobb problémája a hálózat hosszú távú finanszírozása. Elsősorban pályázati pénzekből, támogatásokból tartják fenn magukat, és nincs állandó normatív támogatásuk, ami miatt mind a tervezés mind a folyamatos munka a finanszírozás esetleges akadályai miatt időlegesen leállhat.

A civil hálózat kapcsolatot tart fenn az állam által működtetett szaktanácsadási hálózattal is. A kapcsolat minősége és intenzitása változó, elsősorban a két intézmény szakembereinek hozzáállásától függ, ami vagy jobban, vagy kevésbé segíti elő a közös munkát. A civil szerveződéssű hálózat elsősorban a kistermelők körében népszerű, nagyobb a bizalmuk a saját szolgálatukban. E szolgálatok keretében elsősorban hasonló gondokkal küzdő gazdálkodókhoz fordulnak bizalommal a segítséget kérők.

A rendszer továbbfejlesztéséhez mindenképpen ki kellene dolgozni egy, az egész tartományra vagy országra vonatkozó működést szabályozó szabványrendszert, és meg kellene oldani azokat a finanszírozási gondokat, amelyek miatt jelen pillanatban nem biztos a rendszer fenntarthatósága.

A mezőgazdasági civil szervezetek által végzett felnőttképzés, továbbképzés

A mezőgazdasági civil szervezetek a 2000-es évek elejétől kezdtek alakulni, és legelső feladatuknak a mezőgazdaságban dolgozó kistermelők továbbképzését tekintették. E szervezetek felismerték, hogy a továbbképzés, az egész életen át való tanulás az, ami a mezőgazdaságot és az egyes termelőket az akkoriban jellemző kátyúból ki tudja húzni.

Az első évek próbálkozásai után folyamatosan kezdett fejlődni a mezőgazdasági szakelődások rendszere, melynek feladata az új és rendelkezésre álló szaktudás átadása volt a kistermelők számára.

A képzések elsődleges problémája, hogy csak külső támogatással lehet őket megszervezni. Sajnos a mezőgazdasági termelők jó részének még mindig nincs annyi tőkéje, hogy saját maga finanszírozzon egy-egy továbbképzést, így csak azokon vesznek részt, amelyek ingyenesek, vagy jelképes összeget kell fizetni. Pozitív, előremutató tény, hogy a

gazdák felismerték a továbbképzés szükségességét, és ezt a gazdaszervezeteken keresztül el is érik, de abban az esetben, ha fizetni kellene érte, már nem biztos, hogy részt vennének rajta.

A rendszer fenntartásának másik legnagyobb hátránya, hogy Szerbiában jelen pillanatban nem létezik felnőttoktatási törvény. Ezért az így megszervezett képzéseket egyetlen munkahely, állami intézmény sem ismeri el, mivel nincsenek akkreditálva. Amíg a törvényt el nem fogadják, addig akkreditáltatni nem is lehet jogalap hiányában.

Hasonló problémával küzd a felnőttoktatás is, mint amelyekkel a civil kezdeményezésre kialakult szaktanácsadó hálózat. Nem megoldott az állandó finanszírozás. Sem állami, sem tartományi források nem biztosítottak, csak pályázati pénz áll rendelkezésre, amire viszont hosszú távon nem lehet biztosan számítani.

Mindezekről függetlenül e továbbképzéseknek óriási jelentőségük van a kistermelők szempontjából, mivel az akadozó szaktanácsadás mellett, ezek azok az egyedüli lehetőségek, ahol a gazdák újat tanulhatnak, új technológiákat ismerhetnek meg, hogy ezzel is növeljék gazdálkodásuk határfokát.

Néhány megoldási lehetőség

A mezőgazdaság jelenlegi állapota mellett, de tekintetbe véve a növekvő követelményeket úgy a technológiai fejlődés, mint a minőségügy és élelembiztonság terén, a mezőgazdasági felnőttképzés és továbbképzés problémáit több úton kell megközelíteni:

1. A vállalati szféra szükségleteit az emberi erőforrás menedzsment kell, hogy felmérje, ütemezze a munkaviszonyban lévők képzését, a megfelelő szakképesítés pótlólagos elérését, és az ismeretek szinten tartását a célszerű oktatási programok megvásárlásával a szakmai szervezeteken keresztül.
2. A vállalatok emberi erőforrás menedzsmentje megállapításai alapján kell előre vetíteni az általános technikus, vagy mérnöki képzés szükséges pótlását, adott munkahelyekre történő szakosítási igényeket a jobb munkahelyi megfelelés érdekében.
3. A családi gazdaságokban dolgozók számára, ha nincs technikus, vagy mérnöki képesítésük, járható útnak tűnik a gazdaképzés bevezetése a szaktanácsadás szervezésében. A gazdaképzés a fejlett országokban is párhuzamosan működik a technikumokkal és főiskolai képzéssel, de Magyarországnak is vannak tapasztalatai az

ezüst és aranykalászos gazdaképzéssel.

4. A családi gazdaságok üzemeltetőinek továbbképzése a téli időszakokra koncentrálódik, és megvalósítását feltétlenül a szaktanácsadó hálózathoz kell kapcsolni.
5. Nem utolsó sorban meg kell oldani a szaktanácsadók továbbképzési rendszerét is. A fejlett országok szaktanácsadási rendszer tapasztalatok mutatják, hogy a továbbképzés a szaktanácsadók teljes munkaidejének 25 -30 %-át köti le.

A főiskolai és középiskolai rendszeren túl a felnőttképzés és továbbképzés rendszere a következő irányokra terjedhet ki:

1. A feladataikat munkaviszonyban ellátó technikusok és mérnökök, egyéni ambícióik és munkaadók elvárásai szerint kapcsolódnak be az egyetem, kutatóintézetek szervezte téli konferenciák és szemináriumok munkájába. E rendezvények egy része ingyenes, vagy alacsony részvételi díj ellenében látogatható, mivel az intézmények marketing munkájának részét képezik.
2. Az új termelési rendszerek, technikai megoldások elsajátítását a munkaadók tervezik a beszállítókkal közösen. Ma már az ilyen új ismeretek megszerzése, begyakorlása az új rendszerek, objektumok, felszerelések bevezetésének részét képezik, és folytatódik az üzemeltetéssel párhuzamosan is bizonyos ideig.
3. A szaktanácsadói hálózat kialakulása és működtetése még folyamatban van, és három alapvető irányba mutat:
 - Az államilag támogatott szaktanácsadás kialakulása az egyik vonulat, és elsősorban államigazgatási, kamarai, szövetkezeti feladatok ellátását szolgálná ugyanúgy, mint a külföldi tapasztalatok is mutatják. E feladatokon túl a terepi termelési szaktanácsadást is felvállalják, valamint a termelők téli továbbképzését.
 - A másik vonulat a mezőgazdasági beszállítók szaktanácsadói szolgálatai, amelyek elsősorban marketing feladatoknak tesznek eleget. Termékeik, eszközeik sikeres alkalmazására készítik fel a termelőket. Az állami szaktanácsadás ezeket nem ismeri el szaktanácsadóknak, mert munkájuk és ismeretterjesztésük adott termékek, megoldások eladásának függvénye.
 - A harmadik megoldási lehetőség a civil kezdeményezések által felállított szaktanácsadási-falugazdász hálózat, amely állami feladatokat vesz át, és ha a közeljövőben elnyeri létjo-

gosultságát, akkor állandó állami forrásokra is számíthat.

Ugyanakkor el kell fogadni, hogy nem az a szaktanácsadó, akit arra kineveznek, hanem akit meghallgat a termelő. Elfogadhatatlan a beszállítói szakemberek munkájának mellőzése. Célszerűbb bevonni őket az együttműködésbe, és kereskedelmi érdekeikből adódó viselkedésüket megfelelően ellensúlyozni.

A szaktanácsadásra alapozott továbbképzés és felnőttképzés

Az állami szaktanácsadási rendszer kialakulása után számolni kell és lehet a hálózattal, mivel a termelők továbbképzése az egyik alapvető feladatuk, de az első probléma a szaktanácsadók folyamatos továbbképzése.

Ez a feladat elvben a felsőbb irányító szervek gondja, akik ezt szabály szerint becsatornázzák az egyetemi, intézeti együttműködésbe, valamint az államigazgatási, jogi felkészítési rendszerbe. Ezek a feladatok meghaladják egy-egy régió feladatait, mert ezek a tevékenységek országos, vagy tartományi szinten szerveződnek.

A családi gazdaságokon gazdálkodóinak alapvető feladataik ellátására orientált képzése nem tekinthető megoldottnak, ami nagymértékben abból adódik, hogy a szaktanácsadás rendszere sem konszolidált.

A képzés a szaktanácsadó specialisták feladata, míg a gyakorlati munka ellenőrzését az általános, tehát családi gazdaságokkal foglalkozó általános szaktanácsadó végezheti. A helyismeret mellett ennek a megoldásnak olyan előnye is kifejezésre juthat, hogy a fiatal gazdálkodó és szaktanácsadó között kialakul a szükséges kapcsolatrendszer és bizalom. Természetesen, az oktatásba témákként bevonhatók egyetemi, főiskolai és középiskolai tanárok is.

A mezőgazdasági vállalkozási készségfejlesztés, számítógép ismeretek bővítése, szövetkezés és minőségügy, valamint a felvetődő aktuális témakörök képeznek a továbbképzés további tartalmát, amelyeket a szaktanácsadó központok szervezhetnek érdeklődés alapján.

Szakképző központok, iskolák a továbbképzésben, felnőttképzésben

A meglévő középiskolák és a fejlettebb szakképző központok – munkásegységek a továbbképzés, felnőttképzés szervezésben előnyt jelentenének, tekintettel az oktatásszervezési tapasztalataikra. Ezekre támaszkodva megszervezhető a hatékony felnőtt- és továbbképzés a

szaktanácsadás jelenlegi állapota mellett is. A gyakorlati oktatás rendszere megvalósítható kombináltan a tan gazdászok és saját családi gazdaságok bevonásával.

Ugyanakkor az egész rendszer működésének törvényi szabályozása is megoldásra vár: követelményrendszerek, tantervek, személyi feltételek, akkreditálás, vizsgáztatás, oklevelek rendszere, azok összekötése a középiskolai és felsőoktatási rendszerrel.

Következtetések

A mezőgazdaság mint a vajdasági magyarság egyik legfontosabb bevételi forrása, folyamatosan változik. Az új technológiák, trendek megjelenésével folyamatos képzésre van szüksége mindazoknak, akik ebben a gazdasági ágban keresik boldogulásukat. Bátran kijelenthetjük, hogy a vajdasági magyar népesség több mint 50%-a valamilyen módon kapcsolatban áll a mezőgazdasággal, vagy mint termelő, vagy mint a feldolgozóiparban munkát vállaló, vagy mint a beszállító iparban tevékenykedő. A nemzettest politikai vezetői rétegének fel kell ismernie mindezt, és olyan politikát kell folytatnia, amely egy erős mezőgazdasági réteg kialakulását irányozza elő.

A mezőgazdasági humánerőforrás képzése minimum két szinten valósul meg, mely szinteket egyenként is tovább tudjuk bontani. Az alapképzés a legfontosabb, de ebből a munkából is világossá válik, hogy a vajdasági magyar középfokú oktatás jelen pillanatban nem eléggé fejlett. A középiskolák igyekezete dicséretes, de nem elég. Mindenképpen szükség van a középiskolai szint erősítésére, hogy megteremtsük az alapokat a további humánerőforrás fejlesztésre.

A mezőgazdasági felsőoktatás kérdésében kettősség uralkodik. Az Újvidéki Egyetem Mezőgazdasági Karán megfelelő, korszerű tudást kaphatnak a hallgatók, viszont csakis szerb nyelven, ami a magyar hallgatók számára már startban hátrányt jelent. Határozott igyekezet kell arra vonatkozólag, hogy növeljük a magyar hallgatók számát, és ezzel megteremtsük a feltételeket hosszabb távon egy magyar, vagy akár részben magyar nyelvű tagozat megnyitására.

A magyar nyelven is hallgatható kihelyezett tagozatok nem nyújtanak megfelelő képzést a hallgatók számára, mivel sem az infrastruktúrájuk, sem a képzési terveik nem eléggé korszerűek, viszont jelen pillanatban más megoldás nem elérhető, ezért ezek hiánypótlóként tevékenykedhetnek.

Az oktatás-képzés második szintje a továbbképzés, az egész éle-
ten át tanulás, mely a mezőgazdaságban a szaktanácsadáson, és felnőtt-
oktatáson keresztül valósul meg.

A szaktanácsadás állami és civil szintje területi és időbeli párhuzamosságok mellett nem elég gazdaságosan és hatékonyan működik. Az állam felismerte a civil szaktanácsadás jelentőségét és támogatja is különböző csatornákon keresztül. Ennek fényében logikus feltételezésnek tűnik, hogy az állami rendszert, illetve az államilag támogatott civil rendszert valamilyen módon integrálják, vagy csak a párhuzamosságot szüntessék meg, a hatékonyabb működés érdekében.

A magyarság által lakott területeken mindenképpen szükséges a civil szaktanácsadás, mert sok esetben az állami rendszer alkalmazottai nem értik a környezet nyelvét, így a munka hatékonysága is alacsony fokú. A civil szervezetek, mint alulról jött kezdeményezések, és az adott települést jól ismerő saját emberek segítségével sokkal hatékonyabban tudják végezni a szaktanácsadási tevékenységet, mivel a gazdák nagyobb bizalommal vannak irántuk.

Összefoglalva, a vajdasági magyar mezőgazdasági oktatás-képzés fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, a helyi politikai elit számára világossá kell, hogy váljon, hogy csak úgy tudjuk a hosszú távú megmaradást biztosítani, ha megfelelő háttérrel biztosítunk az emberek számára, amelyet a mezőgazdaság nagyban befolyásol.

Felhasznált irodalom:

1. Albrecht, H. (1988). Agricultural Extension: Basic Concepts and Methods. *Volume I, II*, BMZ/GTZ.
2. Condos A. – Cappi C.: Agricultural sector analysis: A linear programming model of Tunisia, AJAE, 1987.
3. Dolou J.H. – Norton R.D: CHAC a programming model of Mexican agriculture, AJAE, 1987.
4. FAO & World Bank (2002). Agricultural Knowledge and Information Systems for Rural Development AKIS/RD. Strategic Visions and Guiding Principles. FAO & World Bank.
5. Gilées T., Stanfield M.: The Farmer a Manager, Second edition, C.A.B. International, 1990.
6. Haniotis Tassos: The midterm review and the new challenges for EU agriculture, EuroChoices, 2002, volume 1, number 3.
7. Heady O.E.: Model za planiranje i analizu sektora poljoprivrede, Ekonomika poljoprivrede, br. 7-8, Beograd, 1984.

8. Hoffmann, V. (2003). Rural communication and Extension. University of Hohenheim. (Script for Module M 5121WG). RCE 8 *Monitoring and Evaluation of Extension*.
9. Kajari K.: Döntéshozatali eljárások adaptálása a családi gazdaságok gyakorlatára, Ph.D. disszertáció, PATE Georgikon, Keszthely, 1998.
10. Luder Werner: Farmers as Managers, XXVII. CIOSTA-CIGR V - International Congress on Work Science, Kaposvár, Aug. 1997.
11. Monspart J.: A mezőgazdasági szakmai tájékozódás igénye, lehetősége és gondjai vidéken, Gazdálkodás, 1992/12.
12. Nagel, U. J. (2003/2004). Landwirtschaftliche Wissenssysteme, 2003/2004. HU Berlin. Naylor, T.H.: The Corporate Strategy Matrix Basic Books, 1986, New York.
13. Novković N., Somogyi S., Ševarlić M., Njegovan Z.: Potrebe, ciljevi, zadaci i način organizovanja poljoprivredne savetodavne službe, Menadžment, marketing i informacioni sistemi u funkciji razvoja poljoprivrede, Beograd- Zemun, 1993.
14. Novković – Pajić: Proizvodna organizaciona i upravljačka transformacija poslovnih sistema u agroindustriji, Zbornik radova «Razvoj poslovnih sistema u agrobiznisu», Beograd, 1995
15. Novković – Rodić: Analiza korišćenja radne snage i sredstava mehanizacije u optimalnoj strukturi poljoprivredne proizvodnje, Ekonomika poljoprivrede br. 1. Beograd, 1995
16. Novković N.: Planiranje i projektovanje u poljoprivredi, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, 1996.
17. Novković. Menadžment poljoprivredne proizvodnje, PTEP br. 1-2, Novi Sad, 1998.
18. Dr. Novković Nebojša: Strategija razvoja poljoprivrede i sela AP Vojvodine (Projekat), Univerzitet u Novom Sadu – Poljoprivredni fakultet – Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, 2007, Novi sad
19. Oldeman L.R.: Global Extent of Soil Degradation., In Biannual Report 1991-1992, Wageningen, 1992.
20. Pannon forrás – www.pannonforras.hu
21. Dr. Petrović Živojin i dr.: Sistem informacija u poljoprivrednom savetodavstvu Vojvodine (Projekat), Univerzitet u Novom Sadu – Poljoprivredni fakultet – Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, 2007, Novi sad.
22. Ž Petrović, D Janković, J Cikić: Problems in the extension work and farmers needs in Serbia: 113th EAAE Seminar “The role of knowledge, innovation, and human capital in multifunctional agriculture and territorial rural development, Belgrade, Republic of Serbia, December 9-11, 2009
23. Pinstrup-Andersen P., Pandya Lorch R.: Alleviating Poverty, Intensifying Agriculture and Effectively Managing Natural Resources, Food,

Agriculture, and the Environment Discussion Paper. 1., Washington D.C., IFPRI.

24. Rabinovicz E.(1999): Redesigning the CAP to meet challenges of EU enlargement and the WTO: what can agricultural economic research contribute?, *European Review of Agricultural Economics*, Vol. 26. No. 3.

25. Reisch Erwin: *Managing into the 21st Century - Global Aspects Management Challenges in Europe*, University of Hohenheim- Stuttgart, Germany.

26. Rodić V: *Model za optimalno regionalno planiranje poljoprivredne proizvodnje*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, 1996

27. Rivera, W. M. and M. K. Qamar (2003). *Agricultural Extension, Rural Development and the Food Security Challenge*. FAO. Rome.

28. Rölling, N. (1988). *Extension Science - Information systems in agricultural development*. Cambridge University Press, Cambridge.

29. Sarris A. H. - T. Doucha, -E. Mathijs (1999): *Agricultural restructuring in central and eastern Europe: implications for competitiveness and rural development*, *European Review of Agricultural Economics*, Vol. 26. No.3.

30. Somogyi S.: *Organizacija poljoprivrednih preduzeca*, Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Novi Sad, 1989.

31. Stoecker A. – Khatikarn K. – Heady O.E. – Sriplung S.> *Development and application of a national linear programming model for development planning of Thailand agriculture*, *AJAE*, 1987.

32. Székely Csaba: *Menedzsereket a mezőgazdaságba? Gazdálkodás*, 1990/7.

33. Székely Csaba: *Menadžment i menadžer*, *Ekonomika poljoprivrede* 1991/5. Beograd

34. Van Den Ban, A. and H.S. Hawkins (1996). *Agricultural Extension*. Blackwell Science.

35. Wellins R.S., Byham W.C., Wilson J.M.: *Empowered teams. Creating self-directed work groups that improve quality, productivity and participation.*, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, USA, 1991.

36. Winters L.A. (1988): *The so-called „non-economic” objectives of agricultural support*. *OECD Economic Studies* 13.